

SYKES-PICOT'UN YÜZÜNCÜ YILINDA, İKİNCİ PARÇALANMANIN EŞİĞİNDE MODERN ORTADOĞU?

Bölgesel düzene dair süregelen tartışmanın ağırlıklı olarak sınırların yeniden çizilmesi ve yeni devlet oluşumu ekseninde sürdürülmesi, Ortadoğu'nun geleceğini etkileyen yapısal diğer sorunların göz ardı edilmesi riskini taşımaktadır.

Şaban KARDAŞ

Sykes-Picot anlaşmasının yüzüncü yıldönümünde Ortadoğu bir çatışma ve istikrarsızlık sarmalının içinden geçiyor. Biraz da galat-ı meşhur olarak öne çıkan ve Osmanlı sonrası modern Ortadoğu'nun dış –Batılı– müdahaleyle oluşumunu özetleyen bir metafora dönüşen bu anlaşmanın akabinde oluşan düzenin ürünü Suriye ve Irak'ın karşı karşıya olduğu meydan okumalar, bölgede sınırların yeniden çizilebileceği yönündeki tezleri de güçlendiriyor.

Sykes-Picot ve bununla birlikte ele alınabilecek bir dizi anlaşmayla oluşan yeni düzenden beklentileri karşılanmadan çıkan aktörler, bölgedeki istikrarsızlığı cari sistemi değiştirmek için bir fırsat olarak görme eğilimindedir. Bölgesel ve uluslararası düzlemde görünürlüğü artan Kürtler, bağımsızlık tezlerinden, içinde yaşadıkları devletlerde daha geniş haklara sahip olmaya varan bir yelpazede talepleri sıklıkla dillendirmektedir. Irak örneğinden başlayarak Ortadoğu'da devletlerin parçalanmasını da tetikleyebilecek bu taleplerin, tek tek her bir ülkede ve bölgesel ölçekte nasıl yönetileceği, önümüzdeki dönemde bölgesel düzenin yeni şeklini de

belirleyecektir. Parçalanma tezi çok sıklıkla dile getirilirken, Ortadoğu'da bölgesel düzen tartışmasının 'sınırların geleceği'ne indirgenmesi, konunun diğer önemli boyutlarının göz ardı edilmesine yol açmaktadır.

Yeni Bir Parçalanmaya Doğru mu?

Sykes-Picot düzeni, pratiğe uyarlandığında, Osmanlı sonrası Ortadoğu'nun birinci büyük parçalanmasına işaret etmekteydi. Bugün Irak ve Suriye'de yaşanan sıcak çatışmalar, sahada parçalanmışlığı her geçen gün daha da perçinlenen *de facto* bir realite haline getiriyor. Ulus-altı etnik, yerel veya sekteryen kimlik ve aidiyetler ekseninde süregelen iç savaşlarla konsolide olan bu parçalanmışlık, sıcak çatışmaların sona erdirilmesinde takip edilecek çözüm paradigmasına bağlı olarak hukuki bir hüviyet kazanarak, ikinci büyük parçalanmanın da önünü açabilecektir.

Ortadoğu'da ilk parçalanma çok büyük insani acı ve yıkıma sebep olurken, Filistin dramı örneğinde görüldüğü gibi, hala adil çözüm bekleyen sorunları veya dış

müdahalelere açık bir Ortadoğu devletler sistemini de gelecek nesillere miras bıraktı. Bugün karşı karşıya olduğumuz yeni parçalanma süreci de dış faktörlerin ve bölge dışı aktörlerin her türlü yıkıcı etkisiyle şekilleniyor. Sosyo-ekonomik kalkınmışlık sorunu veya demografik trendler gibi günümüzün diğer meydan okumalarıyla birlikte ele alındığında, Ortadoğu'nun ikinci parçalanma yönünde evrilmesi, önümüzdeki yıllarda derin bir yapısal istikrarsızlık sürecini de beraberinde getirecektir.

Bu büyük tarihsel dönüşümün ikinci büyük parçalanma yönünde evrilip evrilmeyeceğini, Irak ve Suriye'deki çatışmaların nasıl yönetileceği belirleyecek. İç savaşın uzadığı, IŞİD tehdidinin askeri olarak yok edilemediği ve diplomatik çözüm arayışlarının tıkandığı bir ortamda, etno-sekteryen referanslardan hareketle Irak veya Suriye'nin parçalanması, içerde ve dışarda siyasi 'çözüm' olarak daha yüksek sesle dillendirilen bir seçenek halini de aldı. Fakat, bölgesel düzene dair süregelen tartışmanın ağırlıklı olarak sınırların yeniden çizilmesi ve yeni devlet oluşumu ekseninde sürdürülmesi, Ortadoğu'nun

geleceğini etkileyen yapısal diğer sorunların göz ardı edilmesi riskini taşımaktadır.

Yönetişim Sorunu

Irak ve Suriye’de mevcut krizi tetikleyen temel sebep siyasi sistemlerin çözüm üretememesidir. Bugün Ortadoğu’nun karşı karşıya kaldığı istikrarsızlığın ve sıcak çatışmalara dönüşen krizlerin önemli bir sebebi, muhakkak ki mevcut sınırların yapaylığı ve yerel demografik ve sosyolojik realiteden kopukluğudur. Fakat bölgedeki sorunların bir diğer nedeni de ‘yönetişim’ konusunda Osmanlı sonrası Ortadoğu devletler sisteminin aktörlerinin verdiği kötü sınavdır. Örneğin, bugün etnik veya mezhebi sorunların sıcak çatışmaların temel referansı haline gelmesinin bir sebebi, farklı kimlik taleplerini karşılayacak, heterojen sosyal gerçekliği dikkate alan yönetim modellerinin bölgedeki ulus-devletlerce hayata geçirilememesidir. Yine bunların ötesinde, vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılayabilen, sosyo-ekonomik ve siyasi alanda istikrarlı ve sürdürülebilir bir model ortaya koyan kurumsallaşmış devlet yapılarının da bölgede fazla gelişmediği görülmektedir. Parçalanma sonrası ortaya çıkacak yeni devletlerin, bu alanlarda daha iyi sınav verecekleri konusunda elimizde hiçbir işaret yoktur.

Belirsiz Gelecek

Öte yandan, Irak veya Suriye’deki mevcut çatışmaların arka planında yatan diğer faktörlere baktığımızda, parçalanmanın bunları kısa vadede ortadan kaldırmayacağı da dikkate alınmalıdır. Irak’taki farklı etno-sekteryen gruplar arasında

kaynaklar, toprak ve siyasi iktidar üzerinden süregelen rekabetin bağımsızlık ile çözüme kavuşması imkânsızdır. Kaldı ki, son dönemde Şii gruplar arasında derinleşen mücadelede görüldüğü üzere, bu grupların kendi aralarındaki ayrışmalar da küçümsenemeyecek düzeydedir. Benzer şekilde, ‘tartışmalı bölgeler’ gibi sorunların da ayrışma seçeneğinde çözümlenmekten ziyade daha da yönetilemez hale gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Farklı grupların yeni idari yapılarda otoritelerini konsolide etme arayışları ve yapısal sorunların sıcak çatışma olarak gün yüzüne çıkması, çok kanlı bir geçiş dönemine kapı aralayabilecektir. Sonuçta ortaya çıkacak yeni yapıların bölgesel istikrara ve kimlik siyasetiyle güdülenen farklı grupların çıkarlarına bugünkülerden daha fazla hizmet edeceğinin garantisi yoktur.

Dış Çıkarlar

Sykes-Picot düzeninin sıklıkla eleştirilen yönü, yapaylığı ve dış dayatmayı temsil etmesidir. Bu anlamda, mevcut bölgesel düzendeki değişim sürecinin anti-sistemik bir duruşu, bir yönüyle de yerellik arayışını, yansıttığı söylenebilir. Bölgenin içinden geçtiği çatışma ve istikrarsızlık ortamı yerel aktörlerin kendi kaderlerini ele alma arayışı olarak da okunabilir. Özellikle Sykes-Picot düzeni tarafından haksızlığa uğratıldıklarını iddia eden Iraklı Kürt liderlerin, bu düzenin revize edilmesi söylemi bağlamında bağımsızlık tezlerini son dönemde dillendirmeleri manidardır.

Fakat, bölgede dış etkilerin hala belirleyici olduğunu ve Irak veya Suriye’deki çatışmaların geleceğinin uluslararası aktörlerin pozisyonlarından bağımsız ele

Bugün Irak ve Suriye’de yaşanan sıcak çatışmalar, sahada parçalanmışlığı her geçen gün daha da perçinlenen de facto bir realite haline getiriyor.

alınamayacağını teslim etmek gerekmektedir. Suriye’de yaşanan iç savaşın askeri boyutunda küresel güçlerin etkisi bir yana, diplomasi cephesinde Viyana ve Cenevre süreçlerine yakından bakıldığında, bunun da büyük ölçüde küresel dinamiklerle şekillendiği aşikârdır. Benzer şekilde, Irak’ın topyekûn bir çökmüş devlete dönüşmesini engelleyen ve IŞİD’le mücadelesini sürdürmesini mümkün kılan en önemli faktör, aldığı uluslararası destektir. Uluslararası çıkarlar Ortadoğu’daki yeni düzende de belirleyici kalmaya devam edecektir. Her ne kadar bölgedeki bazı etno-sekteryen aktörler kendi grup çıkarları perspektifinden hareketle parçalanma dinamiklerini körüklese de, hali hazırda uluslararası çıkarların bu arayışları ne derecede destekleyeceği tartışmalıdır.

İkinci büyük parçalanma dalgası Ortadoğu’nun geleceği açısından daha kanlı çatışmaları ve istikrarsız bir dönemi tetikleyecektir. Bugün bölgenin önceliği çatışmaların indirilmesi, yönetim sorunlarına odaklanması ve dış müdahalelerin zeminini de daraltacak bir bölgesel bütünleşme sürecinin hayata geçirilmesidir. ○

ORSAM Başkanı, Doç. Dr. TOBB-ETÜ